بسم الله الرحمن الرحیم

د پیل خبرې

د رئیس تحریر په قلم

الحمد لله رب العلمین والصلاة والسلام علی سید الأنبیاء والمرسلین وعلی آله و آصحابه

د سلام پوهنتون علمي مجلې دا ګڼه په داسې حال کې د درنو لوستونکو مخ ته ږدو چې په افغانستان کې په بېلابېلو ډګرونو کې یو له بل څخه متفاوتې تجربې سرته رسېږي، هر څوک چې هر څومره وړتیا لري د هماغې په اندازه کارونه سرته رسوي، څوک ښه روان دي او د نورو په نسبت ښې لاسته راوړنې لري او څوک یواځې د دې کوښښ کوي چې ورسپارل شوې ادارې فعالې وساتي، او یو شمېر خو د دې توان هم نه لري چې حتی ورسپارل شوې ادارې فعالې وساتلی شي.

لومړی: د اقتصادي ازادۍ لپاره د یوې استراتېژۍ د ترسیم اړتیا

په دې لړ کې د ریاست الوزرا اقتصادي مرستیال ښاغلی ملا عبد الغني برادر یو له هغو شخصیتونو څخه دی چې په تیره موده کې یې تر خپل توان پورې هڅه کړې چې د افغانستان د اقتصادي پرمختګ لپاره مهمې او بنسټیزې پروژې په لاره واچوي، او یا هم د پخواني نظام څخه ورپاتې مهمې پروژې بشپړې کړي، او دا ټول په دې موخه چې افغانستان د اقتصاد له پلوه پر خپلو پښو ودرېږي او خپله اقتصادي ازادي ترلاسه کړي، په ځان بسیا وي او د خپلو بنسټیزو اړتیا په اړه چا ته محتاج پاتې نه شي، همدا راز د هېواد د بودیجې لپاره داسې عواید برابر کړی شي چې هېواد د خپلو عادي او پراختیایي مصرفونو او بودیجې لپاره بل چا ته اړ نه وي، دا یو استراتېژیک او مثبت فکر دی.

د هېواد او نظام د فوري اړتیاو د پوره کولو لپاره اوس زیات ترکیز د کانونو په پلورلو او اجاره ورکولو دی، په دې لړ کې د ۱۴۰۲ هـ ل کال د وږي د میاشتې په لومړیو ورځو کې د کانونو او صنایعو وزارت له لورې د شا او خوا اوه ملیاردو ډالرو په ارزښت د کانونو د استخراج قراردادونه د بهرنیو او داخلي شرکتونو سره لاسلیک شول، د هېواد د فوري او عاجلو اقتصادي ستونزو د هوارولو لپاره دا یو ښه او دستاینې وړ ګام دی خو یو داسې حل نه دی چې په اوږد مهال کې زموږ د هېواد اقتصادي ستونزې هوارې کړی شي.

له همدې امله د هېواد د اقتصادي ستونزو د بنسټیز حل لپاره د دې اړتیا ده چې د اقتصادي پراختیا لپاره په یوې ملي استراتیژۍ فکر وشي او یوه مدونه وثیقه ترتیب کړی شي چې بیا د هغې په رڼا کې د اقتصادي سکتور اړوند وزارتونه خپلې استراتېژیانې جوړې کړي، او بیا د هر کال په پلان کې دې استراتېژیکو اهدافو ته ځای ورکړي او د هر کال په دوران کې یې د یوې برخې اهدافو د لاس ته راوړلو کوښښ وکړي.

په دې استراتېژۍ کې باید لاندې امور په نظر کې ونیول شي

لومړی: تر هر څه دمخه باید د دې لپاره لرلید وټاکل شي او هغه دا چې د څو کالو په جریان کې باید افغانستان په داسې یو هېواد بدل شي چې په اقتصادي توګه په ځان بسیا وي، د خپلې تشغیلي او پراختیایي بودیجې لپاره د هیڅ بهرني هېواد او مؤسسې مرستې ته اړ، نه وي.

دویم: د لویو اقتصادي پروژو په پلي کولو کې یواځې د هېواد لوی اقتصاد په نظر کې نه وي، هغه خو به په طبیعي توګه د لویو پروژو د پلی کولو سره پرمختګ کوي خو باید کاري فرصتونو او انفرادي او وړو کاروبارونو ته هم د دې په ضمن کې فرصت برابر کړی شي، ځکه چې دا یو د هغو بنسټیزو لارو څخه یوه ده چې د هغې له لارې عامو خلکو او د هېواد وګړو ته د اقتصادي پراختیا او ودې، ښېګڼې رسېږي.

درېم: د اقتصادي استراتیژۍ د جوړولو او پلی کولو څخه مخکې باید داسې قوانین جوړ شي چې په متوازن ډول د پانګې اچوونکو او همدا راز د ګټې اخیستونکو (مستهلکینو)، دواړو ګټې په کې په نظر کې وساتل شي، دا قوانین باید داسې نه وي چې یواځې د پانګه والو ګټې خوندي کوي، او نه یواځې داسې وي چې د ګټې اخیستونکو (مستهلکینو) ګټې خوندي کوي او پانګه وال په پانګه اچونې پښېمانه کړي، بلکې باید متوازن قوانین وي، دا قوانین ډېر تخصصي او منسجم کار ته اړتیا لري، په دې کې باید د نورو هېوادونو له تجربو څخه هم ګټه پورته کړی شي.

څلورم: په دې استراتېژۍ کې باید د دې خیال وساتل شي چې د هېواد د طبیعي زېرمو څخه د استفادې په وخت کې د راتلونکو نسلونو حق هم په نظر کې وساتل شي، ځکه په دې زېرمو کې د هېواد راتلونکي نسلونه هم شریک دي او الله تعالی د عدل او انصاف حکم کوي، او عدل دې ته ویل کېږي چې حق دار ته خپل حق وسپارل شي.

پنځم: د اقتصادي پراختیا لپاره زیربنا جوړول د یوې کامیابې استراتېژۍ بنسټیزه اړتیا ده، که زیر بناوې جوړې نه شي هر ډول پلانونه او استراتېژیانې د کاغذ پرمخ کرښې پاتې کېږي او څه پرې نه مرتبېږي، د اقتصادي زېربناو څخه مو هدف دا دې چې په هر اقتصادي ډګر کې د پرمختګ لپاره اړینې او بنسټیزې اړتیاوې برابرې کړی شي، چې تر ټولو اړین یې د انرژۍ سرچینې دي لکه بریښنا، ګاز او داسې نور، د سرکونو جال خپرول، د صنعتي لویو کارخانو او پروسس ځایونو رامنځته کول، توریزم (سیاحت) لپاره د هوټلونو جوړول، د سفري اسانتیاو برابرول او ډېر داسې نورې اسانتیاوې چې له شتون پرته یې اقتصادي پراختیا نه شي رامنځته کېدلی، له نیکه مرغه د سرکونو جوړولو ته په تېر نظام کې ډېره پاملرنه شوی ده، خو کوم سرکونه چې ترمیم ته اړتیا لري هغه باید ترمیم شي او ښه معیار سره وساتل شي، د انرژۍ په برخه کې ډېرې پاملرنې ته اړتیا ده، د بریښنا د بندونو جوړول چې د کرهنې د ابو لګولو سیستم هم ورسره پراختیا مومي، د بادي بریښنا، او لمریزې بریښنا پروژې په لاره اچول ډېر اړین دي، تر څو بریښنا نه وي هیڅ ډول اقتصادي پراختیا ممکنه نه ده.

د اقتصادي استراتېژۍ بنسټيز ډګرونه

هغه ډګرونه چې د هېوادونو اقتصاد په پښو درولۍ شي ګڼ شمېر کېدلی شي، خو په افغانستان کې که موږ په لاندې ډګرونو ترکيز وکړو او د اقتصادي پراختيايي استراتېژۍ برخه يې وګرځوو، کېدلی شي په دې برخو د اهتمام په نتيجه کې موږ د اقتصادي پراختيا او دوامداره پرمختګ موخو ته ژر ورسېږو، دا ډګرونه چې په دې اقتصادي استراتېژۍ کې بايد ځای ورکړی شي په لاندې ډول دي:

لومړی ډګر: کرهنه او مالداري

کرهنه له پخوا راهيسې د افغانستان د اقتصاد لويه برخه جوړوي، يو وخت د افغانستان اقتصاد ٪۷۵ په کرهنې او مالدارۍ ولاړ وه، په دې اړه بايد موږ تر هر څه دمخه دا هدف وټاکو چې د څو کالو په جريان کې خپل خوراکي توکي د هېواد په دننه کې پيدا کړو، په ټولو خوراکي توکو کې بايد په ځان بسيا شو، د دې تر څنګ د هېواد څخه بهر ته د خوراکي توکو د صادرولو هدف هم د ځان سره ولرو، په اوسنيو حالاتو کې موږ، په کور دننه د خپلې اړتيا بنسټيزې غلې دانې هم په ډېر کم مقدار پيدا کوو، د بېلګې په توګه غنم چې کله موسم ښه وي بيا هم موږ خپلې اړتيا د ۵۰ څخه تر ۵۵ فيصدو پورې پيداوار لرو او کله چې وچکالي وي نو دا فيصدي نوره هم ښکته راځي[۱]، بله بنسټيزه غله وريجې دي سره له دې چې زموږ هېوادوال وريجې زياتې استعمالوي خو سره له دې هم ډېره کمه اندازه د هېواد په دننه توليدېږي، د نورو غلو لکه دالونه، نخود، لوبيا او نور ډېر خو تقريبا په بشپړ ډول له بهر څخه واردېږي، موږ په افغانستان کې ډېره زياته بوره استعمالوو خو د توليد کچه يې صفر ده، همدا حال د غوړو او خوارکي تيلو هم دی چې په بشپړ ډول له بهر څخه واردېږي او د هېواد يوه لويه برخه بهرنې استراتېژيک اسعار په دې کې مصرفېږي، دا اوسنی حالت د افغانستان په څېر يو هېواد لپاره د منلو وړ نه دی، ځکه د کرهنې ډېر زيات فرصتونه لري.

په کرهنه او مالدارۍ کې په ځان د بسيا کېدلو لپاره د دې اړتيا ده چې موږ خپله کرهنه او مالداري د کرهنې او مالدارۍ معاصرو طريقو ته واړوو، ماشيني کرهنې ته په افغانستان کې رواج ورکړو، د وړو وړو مساحتونو پر ځای په لويو مساحتونو کې کښت وکړو، د ماشينونو له لارې يې راټول کړو او ټول پروسس يې د ماشينونو له لارې سرته ورسېږي، مالداري بايد زياته او منظمه شي، تر څو د کرهنې لپاره هم د طبيعي سرو څخه هم ممکنه شي او د کيمياوي سرو څخه د توان تر بريده ځان وساتو.

دې ته هم اړتيا ده چې موږ د خپلو اوبو سم مديريت وکړو، هغه مقدار اوبه چې د واورو او بارانونو له لارې د الله تعالی د يو لوی نعمت په توګه موږ ته راکول کېږي، او بيا د سيندونو او ويالو په شکل بهېږي او له هېواد څخه بهر ته وځي، دا اوبه بايد د خپلې کرهنې او مالدارۍ لپاره د هېواد په دننه کې

---

[۱] - په افغانستان کې د څه شمارياتو له پلوه افغانستان څه دپاسه اوه ميلونه ميټريک ټنو غنمو ته اړتيا لري او زموږ د کور دننه پيداوار څلور ميلونه ميټريک ټنه دی.

په منظم ډول ذخيره کړو، برېښنا ترې توليد کړو او د اړتيا په وخت کې ترې استفاده وکړو، په دې لړ کې د قوش تېپې کانال ډېره د قدر وړ پروژه ده، دا ډول نورې پروژې هم بايد په کار واچول شي.

په دې لړ کې دې ته هم بايد متوجه وه اوسېږو چې د اصلاح شوو تخمونو څخه د استفادې ترڅنګ خپل سنتي او روايتي تخمونه هم وساتو، د افغانستان د زراعتي توکو د امتياز يوه نقطه هم همدا ده چې زيات زراعتي توکي او مېوې يې طبيعي دي او تر اوسه د اصلاح شوو تخمونو څخه زياته استفاده نه کېږي.

د هغه مېوو او ترکاريو لپاره بايد سړې خونې جوړې کړو چې په موسم کې خو زموږ له اړتيا څخه زياتې وي او کروندګر يې بايد په ډېره کمه بيه خرڅې کړي، خو ډېر لږ وخت وروسته موږ د هماغه شيانو بېرته واردولو ته اړ يو، د بېلګې په توګه په مېوو کې انګور، منې او داسې نور په موسم کې يې ډېر په ټيټه بيه پلورل کېږي او بيا لږ وروسته يې د نورو هېوادونو څخه د ډېرو پيسو په مقابل کې واردوو، همدا د ترکاريو حالت هم دی، موږ په موسم کې روميان، پياز، آلوګان، ګازرې او داسې نور په ډېره کمه بيه خرڅوو، د بېلګې په توګه سږ کال زموږ په کلي کې پياز چې په ګاونډيو هېوادونو کې هم شهرت لري «د مزينې پياز» يو من «اوه کيلو» له پنځلس افغانيو څخه تر شلو افغانيو پورې خرڅېدل، له دې امله چې موږ يې د ساتلو لپاره سړې خوني نه لرو نو لږ وخت وروسته يې په څو چنده بيه بېرته له ګاونډيو هېوادونو څخه بېرته واردوو، که د دې لپاره موږ د يو منظم پلان له مخې ترتيبات ونيسو، سړې خونې ورته جوړې کړو، او په موسم کې د خپلې اړتيا څخه زياتې مېوې او ترکارۍ په کې وساتو نو ډېره زياته سرمايه سپمولی شو.

د دې ترڅنګ د هېواد د شرقي سرحد سربېره د خپلو مالونو د لېږد لپاره بديلې لارې هم لټول پکار دي، ځکه که موږ نړيوال مارکيټ ته خپل مالونه ورسولی شو نو دا به د کروندګر لپاره د تشويق يوه لويه وسيله وي، او له دې لارې به د تجارت انډول را ښه کړی شو، د افغانستان په څېر يو هېواد چې بحر ته لار و نه لري دې ته اړتيا لري چې متبادلې لارې ولري، ځکه د کرهنيزو توکو د صادراتو وخت ډېر محدود وي او کله چې دا محدود وخت له لاسه لاړ شي بيا د کروندګر د ټول فصل محصولات او خواري ضايع کېږي.

که بيا هم څه کرهنيز محصولات پاتې کېږي او نړيوالو مارکيټونو ته يې نه شو رسولی، او د خپل داخلي مارکيټ له اړتيا څخه هم زيات وي نو بيا د هغه لپاره وړې او لويې د خوراکي موادو د پروسس کارخانې او واحدونه رامنځته کول پکار دي چې په علمي طريق يې د وچولو او له تازه مېوو څخه د نورو مصنوعاتو (د مېوو اوبه، مرباګانې، خواږه خواږه، وچې کړی شوی مېوې) د جوړولو په اړه ګټه پورته شي، او په دې توګه يې موږ عمر زيات کړی شو، ا و بيا د هغه مصنوعاتو څخه د خپل مارکيټ د اشباع کولو لپاره هم کار واخيستل شي، او همدا راز بيرون د صادرولو لپاره ترې هم کار واخيستل شي، د بېلګې په توګه د خربوزې، خټکي، انځر، شفتالو، زردالو، ګازرو او داسې نورې مېوې که پاکې او د معيارونو سره سمې وچې شي او په ښه پيکنګ کې نړيوالو ته وړاندې شي نو د افغانستان مېوې به په نړيوال مارکيټ

کې حتما خپل ځای ولري، همدا راز یو شمېر نور کرهنیز محصولاتو څخه د مېوو اوبه په ښه پیکنګ کې خلکو ته وړاندې کولی شو لکه د هندوانې او شفتالو اوبه او داسې نور، همدا راز د یو شمېر مېوو څخه مرباګانې جوړولی شو، او په دې توګه به موږ خپل کرهنیز محصولات په بشپړ ډول خلکو ته رسولی وي، همدا راز د غنمو څخه نور محصولات جوړول چې زموږ د ورځینې خوراک برخه ګرځېدلي دي لکه آش او ماکرونی او داسې نور د دې ډول محصولات د تولید لپاره دلته ګامونه پورته کول په کار دي.

که مو دا کارونه وکړل موږ به کرهنه د صنعت سره تړلی وي، او یو به بل تقویه کوي، صنعت کاران به د کروندګرو کرهنیز توکی له مخکې اخلي، او په دې توګه به په آرام او مطمئن زړه خپل کار او انتاج ته ادامه ورکوي، دا تشویش به ورسره نه وي چې محصولات به څنګه کېږي؟ او چېرته به یې خرڅوم؟ او کله چې دهقان مطمئن شو نو بیا به محصولات هم ډېر وي او ټولنه به خوشحاله وي.

دویم ډګر: د افغانستان له لارې د توکو لېږد رالېږد (Transit)

د افغانستان د خلکو او دولت لپاره د عایداتو یو بل لویه منبع د بهرنیو هېوادونو د سوداګریزو مالونو او د خپلو اړتیا وړ توکو تګ راتګ دی، دا هم باید د اقتصادي استراتېژۍ یوه مهمه برخه وي، او په ټوله کې باید د دې لپاره هم یوه ملي استراتېژي ترسیم شي، د دې اهمیت له هیڅ چا هم پټ نه دی، دې ته هم باید جدي پاملرنه وشي، د دې راکړې ورکړې لپاره چې څه اړین دي باید تر سره شي، چې خلک په مطمئن زړه خپل توکي د افغانستان له لارې نورو هېوادونو ته ورسوي، د ترانزیت (د مالونو تګ راتګ) څخه یوازې په موټرو بار توکي نه دي سره له دې چې دا یې یو بنسټیز عنصر دی، بلکې له دې څخه د برېښنا، ګاز او نورو پایپ لاینونو تېرېدل هم شامل دي خو د دې کار، د ښه سرته رسولو لپاره څو شیانو ته اړتیا ده چې باید تر سره شي، که دا کارونه تر سره نه شي بیا د دې برخې پراختیا ممکنه نه برېښي:

- د ټولو هېوادونو او په ځانګړې توګه د ګاونډیو سره ښې او مثبتې اړیکې ساتل.
- داسې قوانین جوړول چې د ترانزیت (د مالونو د تېرېدلو راتېرېدلو) کار اسان کړي او د سوداګرو لپاره په کې اسانتیاوې وجود ولري.
- زیر بناوې جوړول او هغه د سیمه ایزو او نړیوالو معیارونو سره سم ساتل او حفاظت یې کول، لکه سرکونه، هوایي میدانونه او د اورګاډي پټلۍ او داسې نور.
- په کور دننه د امن او امان حالت په دائمي توګه مستقر ساتل، چې هیڅوک د خپلو مالونو د لیږد رالېږد په وخت کې د هیڅ ډول تشویش سره مخ نه وي.

درېم ډګر: صنعت او د کانونو استخراج

دا یو هغه بل ډګر دی چې باید د افغانستان د اقتصادي پراختیا د ملي استراتېژۍ برخه وي، د دې برخې اهمیت له دې امله هم ډېر دی چې د نړۍ د ټولو هېوادونو سترګې په افغانستان باندې ښخې دي، هر څوک غواړي په دې کې دلته پانګونه وکړي، دا طبیعي زېرمې که له یوې لورې د افغانستان لپاره یوه لویه پانګه ده خو له بل پلوه که په درست ډول مدیریت نه کړی شي یو لوی سرخوږی هم ترې جوړېدی شي، د کانونو په اړه د نړیوالو ځواکونو ترمنځ د ناوړه سیالیو له امله افغانستان بیا د عدم

استقرار لور ته تللی شي، نو له دې امله په دې اړه ډېر ژور فکر په کار دی، په دې اړه یوه مستقله استراتیژي جوړول اړین دي چې د دې ډګر اړوند ټول قضایا په کې په تفصیل سره بحث او وڅېړل شي، د دې استراتېژۍ بنستیزه موخه باید دا وي چې موږ څرنګه د نورو موخو ترڅنګ د کانونو د استخراج څخه په افغانستان کې صنعت ته وده ورکولی شو، څرنګه د نورو هېوادونو کمپنۍ دې ته هڅولی شو چې په افغانستان کې د صنعت په پراختیا کې پانګونه وکړي، چې له دې لارې خلکو ته کاري فرصتونه برابر شي، خو په ابتدایي شکل باید دا لاندې قضیې په پام کې ولرو:

- موږ باید د کانونو تقسیم بندي وکړو، د بیلګې په توګه یو هغه کانونه دي چې یوازې د سون د موادو په توګه ترې کار اخیستل کېږي او په خپله د کوم صنعت لپاره د خام موادو حیثیت نه لري، چې پروسس شي او نور د استفادې وړ شیان ترې جوړ شي، او بل هغه کانونه دي چې د پروسس څخه وروسته ترې نور مواد جوړېږي، د لومړي ډول کانونو په اړه یو ډول سیاست خپلولو ته اړتیا ده او د دویم ډول کانونو په اړه بل ډول سیاست پلي کولو ته اړتیا ده.
- هغه کانونه چې د نورو صنعتونو لپاره خام مواد برابروي، او هغه کانونه چې که په ناخالص ډول یې ښوک خرڅ کړي یو قیمت لري او که په خالص ډول خرڅ کړی شي بل ډول قیمت لري، د دې کانونو لپاره باید بنسټیز اهداف دا وټاکل شي چې دیو اوږد مهاله پلان له مخې، د دې موادو څخه د سمې ګټې اخیستنې له لارې، موږ باید افغانستان ته په صنعتي ډګر کې پرمختګ ورکړو، په بل عبارت سره، په ورو، ورو هغه کارخانې باید هیواد ته راوستل شي، چې دا مواد همدلته پروسس کړي او جوړ شوي توکي یې بهرنیو هېوادونو کې وپلورو، او په پیل کې دا شرط هم پرې کېږدو چې د فني کارکوونکو څخه پرته نور کارګران به د افغانستان وګړي وي، زمونږ هیواد وال وي، په اوږد مهاله کې به په اړوند ډګر کې فني تجربه هم افغانانو ته انتقالوي.
- د کانونو د استخراج پروژې باید یو هېواد ته ور نه کړو تر څو د هماغې یو هېواد په ولکه کې و نه لوېږو، سره له دې چې که د هغه هېواد قرارداد موږ ته ارزان هم پرېوزي، په عام ډول د مسلمانو هېوادونو په ځانګړې توګه د هغه مسلمانو هېوادونو کامیابو شرکتونو ته فرصت ورکړو چې موږ سره په ګاونډ کې نه وي او استعماري کړنې هم و نه لري، په دې توګه به موږ د نورو غیر مسلمانو هېوادونو د اتباعو له ناوړو اغېزو څخه هم محفوظ پاتې شو او هم به مو د یو نوي استعمار په دام کې د پرېوتو د امکاناتو مخه نیولې وي.
- د پروژو په ورکولو کې باید د افغاني شرکتونو ګډون او مشارکت اړین شرط وګرځوو، او په افغاني شرکتونو دا شرط کېږدو چې په یوې مشخصې مودې کې به د بهرنیو شرکتونو څخه فني زده کړې بشپړوي.
- دې ته هم باید متوجه وه اوسېږو چې په دې سکتور کې د مافیایي کړیو د جوړېدو مخه ونیسو، ځکه دا هماغه د احتکار حالت دی چې شریعت د ډېرو مصالحو له امله په خوراکي توکو کې ناروا ګرځولی دی.

څلورم ډګر: سیاحت او توریزم

افغانستان لرغونی تاریخ لري، په نړیوال تمدن کې یی غوښنه برخه درلوده،، او زیات شمېر ډېر مشهور شخصیتونه یې نړۍ ته وړاندې کړي دي، د دې مشهورو شخصیتونو او ورسره د مشهورو سیمو او ښارونو نومونه لکه بلخ، فاریاب، بست، هرات او داسې نور یې په پرله پسې توګه د تاریخ، رجالو او د نورو علومو په کتابونو کې په تکرار سره یادېږي، همدا راز په تېرو څلوېښتو کلونو کې په پرله پسې توګه د رسنیو سر ټکی پاتې شوی دی، له دې امله د نړۍ ډېر خلک افغانستان ته د راتګ لپاره لیوالتیا لري .

له دې فرصت څخه ګټه اخیستل په کار دي، او توریزم او سیاحت ته وده ورکول پکار دي، او د نورې نړۍ په څېر له دې څخه د هېواد د اقتصاد لپاره د یوې منبع په توګه ګټه اخیستل اړین دي، او دا ځکه چې توریزم، هېواد ته لویه سرمایه د ځان سره راوړي، خو په عین حال کې د خپل ځان سره څه کلتوري ستونزې هم راوړي، که موږ په دې وتوانېږو چې د ستونزو څخه یې مخنیوی وکړو او مثبت اړخونه یې ترویج کړو نو دا د هېواد د اقتصاد لپاره یوه لویه منبع ګرځېدلی شي، خو د دې توریزم څخه د مثبتې ګټې اخېستنې لپاره باید یوه دقیقه استراتېژي وټاکو، همدا راز باید د دې لپاره اړوند اسانتیاوې برابرې کړو، لکه هوټلونه، هغه سیمو ته ښه سرکونه چې خلک ورته تلل غواړي، د هېواد هغه سیمو ته چې ښه چاپېریال او پاکه هوا لري د ځنګلونو او طبیعي ښکلا بېرته ورګرځول، د امن او امان حالت په دقیق ډول مستقر ساتل، که دا کارونه سرته ورسېدل نو موږ له دې څخه په اقتصادي او هم په کلتوري میدان کې ډېره ګټه پورته کولی شو.

پنځم ډګر: خدمات

زموږ د هېواد د پانګې یوه لویه برخه په بهرنیو هېوادونو کې د هغوی د خدماتو څخه د استفادې په موخه په مصرف رسېږي، په ځانګړي ډول د صحت، تعلیم، چاپ، اداري اسانتیاو، انترنت، د توکو د لېږد را لېږد او نورو ډېرو ډګرونو کې موږ نورو ته اړ یو، نه یوازې دا چې د بهرنیو هېوادونو څخه په دې ډګر کې سرمایه نه شو را جذبولی بلکې خپلو هېوادوالو ته هم مطلوب خدمات نه شو برابرولی، او دا یو داسې حالت دی چې هیڅ یو با شهامته هېواد یې د ځان لپاره نه خوښوي.

د دې ترڅنګ نور هېوادونه د خدماتو په لړ کې نورو هېوادونو ته ماهر کارګران (Skilled labour) لېږي او له دې لارې هغه کارګران د خپلو کورنیو سره د مرستې لپاره لویه سرمایه هېواد ته را لېږي، له بده مرغه زموږ چې کوم هیوادوال بهرنیو هېوادونو ته ځي له دې امله چې هیڅ مهارت نه لري نو تر ټولو سخت او شاقه کارونه همدوی ته ور تر غاړې وي، موږ اړتیا لرو چې نورو هېوادونو ته ماهر کارګران ولېږو، اول باید ماهر کارګران د مسلکي انستیتیوتونو څخه فارغ کړو بیا هغوی ته په بهرنیو هېوادونو کې د کار فرصتونه برابر کړو، له یوې لورې به مو خلک په کار لوېدلي وي او له بل پلوه به مو د خپل هېواد لپاره زیاته پانګه را جلب کړي وي.

د دې لپاره یوه اوږد مهاله استراتېژۍ جوړولو ته اړتیا ده چې موږ څنګه کولی شو د څو کلونو په دوران کې نه یوازې دا چې خپلو هېوادوالو ته اړین خدمات برابر کړو او ډېره زیاته سرمایه چې د افغانستان څخه د دې غرض لپاره بهر ته ځي، بېرته را وګرځوو او د هېواد په دننه کې دا ډول خدمات

خپلو هېوادوالو ته وړاندې کړو، بلکې د بهرنیو هېوادونو اتباعو ته دلته ښه خدمات وړاندې کړو او دا د خپل هېواد د اقتصادي ځواکمنتیا پیاوړې وسیله وګرځو.

داسې ډګرونه به نور هم وي چې موږ یې د اقتصادي ځواکمنتیا لپاره په جوړېدونکي استراتېژۍ کې ځای پر ځای کړو، که مو یوه اوږد مهاله دا ډول استراتېژي وټاکله او داسې مخلص خلک مو چمتو کړی شول چې ګام په ګام دا استراتېژي تعقیب کړي نو لرې به نه وي چې موږ په ډېره لنډه موده کې د پرمختګ لوړو څوکو ته ورسېږو، او که د پلان او استراتېژۍ څخه پرته روان ؤ نو نه به حرکت منظم وي، نه به راته دا معلومه وي چې په اوږد مهاله کې موږ څه غواړو، او اوس په کوم حالت کې قرار لرو، او دا به داسې یو ورک حالت وي چې هیڅوک یې د ځان لپاره نه خوښووي.

دویم: د دې ګڼې مضامین

د سلام د علمي مجلې د طبیعت سره سم په دې ګڼه کې هم متنوع مضامین نشر ته سپارل کېږي، په دې کې ټول داسې موضوعات دي چې ټولنه ورته اړتیا لري، د فقهي، تفسیري، ټولنیزو، انجنیري او سیاسي چارو اړوند مضوعات په کې ځای پر ځای شوی دي.

لومړی موضوع چې د «په اوسنیو حالاتو کې د افغانستان د بهرنیو اړیکو اړوند لومړیتوبونو» تر عنوان لاندې د سلام پوهنتون رئیس محترم دکتور مصباح الله عبد الباقي او سلام پوهنتون د تحقیقاتو د مرکز د رئیس محترم استاذ نصیر احمد نویدي له لورې لیکل شوی ده، د یوې طرحې په توګه د اسلامي امارت مشرتابه ته وړاندې شوی، او دا په کې په ګوته شوي چې موږ په کومو بنیادونو، خپلې بهرنۍ اړیکې رغولی شو، او دا چې څرنګه د ځان سره نور هېوادونه په مثبت ډول ښکېلتیا ته اړ کولی شو، او دا چې کله پراخې اړیکې رامنځته شي نو بیا باید ترې په کومو موخو کې ګټه پورته کړی شي، یوه مهمه موضوع ده چې زموږ ټولنه او هېواد ورته اړتیا لري.

دویمه موضوع د سلام پوهنتون د شرعیاتو د پوهنځي د اسلامي تعلیماتو د دیپارتمنت غړي او د ماسترۍ استاذ محترم محمد نعیم جلیلي او د شرعیاتو د پوهنځي محترم رئیس استاذ عبد الملک ثاقب له لورې د (د «وقرن في بیوتکن» مبارک ایت راجح تفسیر) تر عنوان لاندې لیکل شوی ده، دا هم د یو مبارک ایت راجح تفسیر په ګوته کوي، د دې ایت هغه تفسیر چې یو شمېر علماو کړی دی خلکو ته داسې انګېرنه ورکوي چې ګویا ټول امت د الله تعالی کتاب پرې ایښی دی، ځکه که هغه مرجوح تفسیر مراد شي نو په هیڅ ډول به ښځو ته د کور څخه بهر وتلو جواز نه درلودی، سره له دې چې ټول امت د الله په کتاب عمل هم کړی دی او ښځو ته یې په پرده کې د کور څخه د بهر وتلو اجازه هم ورکړی، دا راجح تفسیر څه دی، همدا قضیه په دې بحث کې په دقیقه توګه څېړل شوی ده.

درېیمه موضوع چې د (رقابت های غیر قانونی تجارتی والزامات قانونی آن ها) تر عنوان لاندې د محترم استاذ احمد صمدي د حقوقو د پوهنځي رئیس او محترم استاذ عبد الحمید رفعت (چې د حقوقو په پوهنځي کې د قضا او څارنوالۍ د دیپارتمنت آمر دی) له خوا لیکل شوی ده، یوه مهمه څېړنه ده چې په سوداګرۍ کې غیر قانوني سیالۍ څه قانوني نتائج لري، په تجارت کې سیالۍ ته اړتیا ده،

ځکه احتکار په شریعت کې ناروا دی، خو دا سیالي باید یو چوکاټ ولري، او د سیالۍ په نوم داسې کارونه و نه کړای شي، چې نورو سیالو شرکتونو او اشخاصو ته زیان ورسوي، خو که څوک له دې چوکاټونو بهر کېږي نو باید څه نتائج د ځان سره ولري، دا چوکاټونه جوړول او ټاکل د قانون کار دی، اوس که څوک د دې چوکاټونو التزام نه کوي هغه باید څه مسؤولیتونه ولري، څه جزا ورته قانون ټاکي، او قانون په څه شکل پانګه والو ته د پانګې مصئونیت تضمینوي؟ په دې اړه دا څېړنه بحث کوي.

څلورمه څېړنه د (د مصنوعي زیرکتیا د پدیدې سپړنه«افسانې، واقعیتونه، او د ټیکنالوژیکي پرمختګونو بدلېدونکی منظره») تر عنوان لاندې د سلام پوهنتون د اقتصاد د پوهنځي محترم رئیس استاذ عبد الله صادق او د کمپیوتر ساینس پوهنځي محترم رئیس زرماش ګردیوال له لورې لیکلې ده، په دې څېړنه کې یې د مصنوعي زیرکتیا په اړه څه واقعیتونه، هغه اندیښنې چې د خلکو په ذهنونو کې پرتې دي، او همدا راز په بازار کې شته د مصنوعي زیرکتیا سافټویرونه او په ځانګړې توګه هغه چې ژبني ماډلونه بلل کېږي، او خلک ترې عملا ګټه پورته کوي، په ځانګړې توګه په څېړنو او لیکنو کې د دې سافټویرونو او پروګرامونو څخه څه استفاده ممکنه ده، او دا څه نیمګړتیاوې لري دا ټول په دې توصیفي څېړنه کې د لوستونکو مخ ته ایښودل شوي دي.

پنځمه موضوع د (بررسی چگونگی اجراءات محاکم امارت اسلامی در قضایای مدنی در روشنی فرامین و متحد المال ها) چې د حقوقو پوهنځي محترم استاذانو هر یو استاذ فیض الرحمن نظامي او استاذ محمد طارق سیار (د سلام د تحقیقاتي مرکز معاون) له لورې لیکل شوی ده، یوه مهمه موضوع یې څېړلی ده، او هغه دا چې له دې امله چې د اسلامي امارت د قضا پروسه ډېرو خلکو ته څرګنده نه ده، نه دوی کوم ځانګړي قوانین لري او نه کوم پروسیجرونه ټاکل شوي دي، او مدني حقوقي قضیې ډېرې زیاتې دي نو خلک د یو مبهم حالت سره مخ دي، له دې امله دې ته اړتیا لیدل کېږي چې دا وڅېړل شي چې د مدني قضیو د محاکمې پروسه څنګه ترسره کېږي او په دې اړه صادر شوي وثائق څه دي؟ همدا قضیه په دې څېړنه کې سپړل شوی ده.

شپږمه څېړنه په دې مجله کې د (وضعیت آلوده گی هوای شهر کابل و ارتباط آن با تغییر اقلیم) چې محترم پوهاند محمد قاسم صدیقي د سلام پوهنتون د انجینری د پوهنځي استاذ لیکلی ده، په دې اړه یې بحث کړی چې په ژمي کې د دوبي، مني او پسرلي په پرتله په کابل کې د هوا ککړتیا زیاته وي، د دې لاملونه څه دي؟ او دا څنګه باید کنترول کړی شي؟ دا هغه سوالونه دي چې په دې څېړنه کې یې ورته ځوابونه ویلي دي، له دې امله چې دا د خلکو د ژوند سره تړلی موضوع ده نو اهمیت یې ډېر زیات دی، او باید اړونده اداري یې سپارښتنې عملي کړي.

اوومه موضوع چې د (مشروعیت بیمه از دیدگاه فقه وماهیت حقوقی آن) چې د حقوقو د پوهنځي استاذ د سلام پوهنتون د تضمین کیفیت د اداري آمر محترم استاذ پرویز ستانکزي او محترم استاذ انعام الله رحماني د سلام پوهنتون د شرعیاتو پوهنځي استاذ په قلم لیکل شوی ده، یوه مهمه موضوع یې څېړلی ده، د بیمې په اړه د فقهاو نظریات متفاوت دي، څوک یې په بشپړ ډول ناروا بولي، څوک یې

په ټولو صورتونو کې روا بولي او څه داسې دي چې کوم صورتونه يې چې شرعي ممانعت نه لري هغه روا او نور صورتونه يې ناروا بولي، دا قضيه په دې څېړنه کې په تفصيل سره بحث شوی ده، همدا راز دا هم بحث شوی ده چې د بيمې قانوني حيثيت څه دی، په قانون کې دا د کوم ډول عقودو څخه شمېرل شوی ده، د دې موضوع اهميت په دې کې دی چې دا دولت لپاره د عوايدو يو مهم مورد دی، خو اوس دې ته اړتيا ده چې اسلامي امارت په دې اړه څه نظر غوره کوي؟

اتمه څېړنه د (غرس سيخ در کانکريت؛ روش های علمی وتجارب عملی) تر عنوان لاندې محترم استاذ انجنير مختار احمد معصومی او محترم انجنير صاحب محمد حسيب يوسفزاده چې دواړه د سلام پوهنتون د انجنيرۍ د پوهنځي استاذان دي ليکل شوی ده، په دې څېړنه کې ليکوالانو د يوې داسې قضيې لپاره د حل لارو د وړاندې کولو هڅه کړې ده چې خلک بالفعل ورسره مخ دي، او هغه دا چې کله کانکريټ سخت شي او بيا هغه سيخونه چې د بل منزل د وصل کولو لپاره پرېښودل شوي ؤ غوڅ کړې شي، او بيا وغواړي چې بل منزل پرې جوړ کړي په دې سخت شوي کانکريټ کې د سيخونو د وصل کولو او د دې سيخونو د ټومبلو لارې چارې څه دي؟ داسې لارې چارې چې تعمير د خطر سره مخ نه کړي، همدا هغه قضيه ده چې په دې څېړنه کې ورته ځوابونه لټول شوي دي، په تعميراتي ډګرکې دا يوه لويه ستونزه ده چې خلک ورسره لاس او ګريوان دي، په دې اړ د تعميراتو انجينران له دې علمي څېړنې پوره ګټه پورته کولی شي.

نهمه څېړنيزه مقاله په دې ګڼه کې د (د پيسو په ارزښت کې د بدلون او د پورونو په ادا کولو يې اغېزې) تر عنوان لاندې د سلام پوهنتون د شرعياتو پوهنځي استاذ محترم محمد آصف کوچي له لورې ليکل شوې ده يوه مهمه او د ټولنې د ضرورت وړ موضوع يې څېړلې ده، او هغه دا چې د پور د اخيستلو له وخت څخه د پور د ادا کولو تر وخت پورې که د پيسو په ارزښت کې تفاوت رامنځته شي نو څه کول په کار دي؟ که قرض ورکوونکي ته د قرض د ادا کولو د وخت په نرخ قرض ادا کړی شي نو هغه ډېر تاواني کېږي، نو په داسې حالاتو کې څه کول په کار دي، په لنډه توګه چې د دې په ځواب کې څه ويل شوي دي په لاندې توګه دي، که د پيسو په ارزښت کې تفاوت لږ وه نو هغه ته اعتبار نشته نو بايد په هماغه اندازه پيسې ورکړي چې د قرض ورکوونکي څخه يې اخيستې وې، او که دا تفاوت زيات وه نو بايد هغه تفاوت د با تجربه خلکو له لورې محاسبه شي او تفاوت بايد د قرض د اصل مبلغ سره قرض ورکوونکي (دائن) ته ورکړی شي، او دا اضافي پيسې سود او ربا نه بلل کېږي.

دا څېړنې د درنو لوستونکو مخ ته ږدو، او هيله مو دا ده چې دا او داسې نور څېړنيز بحثونه په ټولنه کې يو علمي حرکت او خوځښت را منځته کړي، موږ همداسې يو خوځښت ته اړتيا لرو چې زموږ ټولنه د علم او معرفت لور ته سوق کړي، او دا به هغه وخت ممکن وي چې دا علمي څېړنې ولوستلې شي او که څوک يې په اړه څه نظر لري نو په علمي توګه يې نقد کړي، موږ به ان شاء الله د سلام د علمي مجلې د پاڼو له لارې د علمي نقدونو خپرولو ته تل هر کلی وايو.

و سبحانك اللهم وبحمدك نشهد أن لا إله إلا أنت نستغفرك ونتوب إليك.